

РОЗДІЛ 4. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 347.736

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.57>

ПРОЦЕДУРА РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ БОРГІВ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Волошинов Д.О.,
*аспірант кафедри господарсько-правових дисциплін
та економічної безпеки
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-1636-4156>*

Волошинов Д.О. Процедура реструктуризації боргів фізичної особи.

У статті досліджено процедура реструктуризації боргів фізичної особи в процесі банкрутства. Зазначено, що актуальність даної статті, в контексті процедури реструктуризації боргів фізичної особи в процесі банкрутства, визначається необхідністю розуміння та розробки механізмів, які дозволять боржникам з фінансовими труднощами отримати ефективну підтримку та зберегти свої права під час таких процедур. На підставі судової практики визначено, що реструктуризація боргів боржника є першим, обов'язковим та пріоритетним етапом справи про неплатоспроможність фізичної особи, у якій боржник може реалізувати право на зміну способу та порядку сплати боргів з урахуванням його об'єктивних можливостей і прагнення до розрахунку з кредиторами, маючи гарантії залишення частини доходу на задоволення побутових потреб та може отримати прощення (списання) кредиторських вимог чи їх частини

Проаналізовано механізм складання плану реструктуризації боргів фізичної особи.

Зроблено висновок, що реструктуризація боргів фізичної особи – це оптимальний шлях закінчення справи про банкрутство як для самої фізичної особи, так і для її кредиторів, оскільки відбувається відновлення її платоспроможності та погашення боргів. Процедура реструктуризації боргів фізичної особи буде реалізована за умови, якщо боржник виконуватиме план реструктуризації вчасно та в повному обсязі. З аналізу судової практики та законодавства, в тому числі європейських країн пропонується впровадження позасудової реструктуризації боргів фізичної особи, а саме затвердження плану реструктуризації на підставі мирової угоди між фізичною особою і кредиторами.

Аргументовано, що загальний відступ від надмірної формальності і обтяжливих процедур у реструктуризації боргів фізичних осіб в Україні може сприяти покращенню ефективності цього процесу і захисту інтересів всіх сторін. Таке впровадження допоможе покращити ефективність та доступність процедури реструктуризації боргів фізичних осіб в Україні, сприяючи вирішенню фінансових труднощів громадян та забезпечуючи стабільність фінансової системи країни.

Ключові слова: банкрутство, реструктуризація, боржник, фізична особа, господарський процес, погашення боргів.

Voloshynov D.O. Debt restructuring procedure of an individual.

The article examines the procedure for restructuring debts of an individual in the process of bankruptcy. It is noted that the relevance of this article in the context of the procedure for restructuring the debts of an individual in the process of bankruptcy is determined by the need to understand and develop mechanisms that will allow debtors with financial difficulties to receive effective support and preserve their rights during such procedures. On the basis of judicial practice, it is determined that the restructuring of the debtor's debts is the first, mandatory and priority stage of the case of insolvency of a natural person, in which the debtor can exercise the right to change the method and order of debt

payment, taking into account his objective capabilities and desire to settle with by creditors, having guarantees of leaving part of the income to meet household needs and can receive forgiveness (write-off) of creditor claims or part of them

The mechanism of drawing up a plan for restructuring the debts of an individual is analyzed.

It was concluded that the restructuring of the debts of an individual is the optimal way to end the bankruptcy case both for the individual and for his creditors, since his solvency is restored and debts are repaid. The procedure for restructuring the debts of an individual will be implemented on the condition that the debtor implements the restructuring plan on time and in full. Based on the analysis of judicial practice and legislation, including European countries, it is proposed to implement out-of-court debt restructuring of an individual, namely the approval of a restructuring plan based on a settlement agreement between an individual and creditors.

It is argued that a general retreat from excessive formality and burdensome procedures in restructuring the debts of individuals in Ukraine can contribute to improving the efficiency of this process and protecting the interests of all parties. Such implementation will help to improve the efficiency and accessibility of the debt restructuring procedure of natural persons in Ukraine, contributing to solving financial difficulties of citizens and ensuring the stability of the country's financial system.

Key words: bankruptcy, restructuring, debtor, natural person, economic process, repayment of debts.

Постановка проблеми. 21 жовтня 2019 р. набув чинності Кодекс України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ), який запровадив в Україні інститут банкрутства фізичних осіб. Метою законодавця при введенні процедури банкрутства фізичних осіб було створення правового механізму, який передбачає такі судові процедури, як: реструктуризація або погашення боргів боржника.

Актуальність даної статті в контексті процедури реструктуризації боргів фізичної особи в процесі банкрутства визначається необхідністю розуміння та розробки механізмів, які дозволять боржникам з фінансовими труднощами отримати ефективну підтримку та зберегти свої права під час таких процедур. Зосередження на реструктуризації боргів у контексті банкрутства є важливим в умовах економічної нестабільності та зростаючого числа фінансових криз особливо в умовах воєнного стану. Проблематика цієї теми полягає в пошуку балансу між інтересами боржників та їх кредиторів, а також в забезпеченні справедливих та ефективних правових механізмів врегулювання боргових зобов'язань у разі банкрутства фізичних осіб. Важливо враховувати, що банкрутство може бути останнім виходом із складної фінансової ситуації для боржників, тому вироблення адекватних та ефективних механізмів реструктуризації боргів стає важливим завданням для забезпечення фінансової стабільності та захисту прав усіх сторін у процесі банкрутства.

Стан дослідження. Питання банкрутства фізичних осіб не є новим, його дослідженням займаються науковці з різних галузей права. Яскравими представниками вітчизняних вчених є такі, як: О. Беляневич, А. Бобкова, А. Бутирський, І. Бутирська, В. Гончаренко, А. Гушилик, Б. Дерев'яно, С. Жуков, Ю. Кабенюк, Л. Ніколенко, Б. Поляков, Р. Поляков, П. Пригуза, В. Радзивілюк, В. Щербина та інші. Проте в умовах накопичення судової практики, удосконалення та зміни законодавства, окремі питання не знайшли належного розгляду в останніх наукових розробках.

Таким чином, **метою даної статті** є поглиблення науково-методичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо реструктуризації боргів фізичної особи.

Вклад основного матеріалу. Особливості реструктуризації боргів фізичної особи врегульовано розділом III Книги четвертої КУзПБ [1]. Згідно з усталеною правовою позицією Верховного Суду, зокрема викладеною в постанові від 26.05.2022 у справі № 903/806/20 процедура реструктуризації боргів боржника є першим, обов'язковим та пріоритетним етапом справи про неплатоспроможність фізичної особи, у якій боржник може реалізувати право на зміну способу та порядку сплати боргів з урахуванням його об'єктивних можливостей і прагнення до розрахунку з кредиторами, маючи гарантії залишення частини доходу на задоволення побутових потреб та може отримати прощення (списання) кредиторських вимог чи їх частини [2].

Саме на цьому акцентував Верховний Суд у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у постанові від 22.09.2021 у справі № 910/6639/20, вказавши, що з огляду на мету та цілі КУзПБ інститут неплатоспроможності фізичних осіб призначений для зняття з боржника - фізичної особи тягаря боргів, які мають значний розмір та не можуть бути погашені за рахунок поточних доходів і належного цій особі майна. Правове регулювання відносин, що виникають між боржником та іншими учасниками справи про неплатоспро-

можність, має на меті поетапно створити для боржника – фізичної особи найбільш сприятливі умови для погашення боргів шляхом їх реструктуризації, а при нерезультативності таких заходів – забезпечити ефективний механізм продажу активів боржника [3].

За такого підходу у судових процедурах неплатоспроможності фізичної особи скористатися правом на реабілітацію, зокрема у спосіб, що певною мірою утискає інтереси кредиторів, заслуговує лише чесний і сумлінний боржник, інше б суперечило принципу добросовісності, який ґрунтується на приписах ст.ст. 3 та 13 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), відповідно до яких дії учасників правовідносин мають бути добросовісними (п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦК України), тобто відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. При здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, а також завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах (ч.ч. 2, 3 ст. 13 ЦК України) [4].

До боржника – фізичної особи КУЗПБ установлює спеціальні вимоги щодо його добросовісності, як запоруку досягнення компромісу між сторонами стосовно погашення боргів, що має ґрунтуватися на поступках кредиторів та сумлінній співпраці боржника з керуючим реструктуризацією і кредиторами, а також на його відкритій взаємодії з судом, яка полягає у добросовісному користуванні процесуальними правами та сумлінному виконанні процесуальних обов'язків. Зокрема, задля отримання бажаного результату – відновлення платоспроможності у судовій процедурі реструктуризації боргів КУЗПБ покладає на боржника обов'язки:

- повідомити про обставини, що стали підставою для звернення до суду (п. 3 ч. 2 ст. 116 КУЗПБ), отже обґрунтувати природу і причини неплатоспроможності, надати інформацію щодо витрачання коштів, отриманих від кредитора (кредитодавця, позикодавця), та/або щодо руху основних активів з часу виникнення зобов'язань перед кредиторами тощо;

- надати повну і достовірну інформацію про власний майновий стан та членів його сім'ї, щодо розміру та джерел доходів (пункти 4-11 ч. 3 ст. 116 КУЗПБ), а в разі необхідності і додаткові пояснення чи документи на підтвердження належного виконання цих вимог;

- подати проект плану реструктуризації боргів та співпрацювати з керуючим реструктуризацією і зборами кредиторів при погодженні його змісту (ч. 4 ст. 116, ч. 7 ст. 126 КУЗПБ);

- повністю погасити окремі види заборгованості до затвердження судом плану реструктуризації боргів боржника (ст. 125 КУЗПБ);

- погашати вимоги кредиторів згідно з умовами плану реструктуризації боргів у разі його затвердження (ч. 1 ст. 128 КУЗПБ).

КУЗПБ містить низку процесуальних запобіжників задля уникнення недобросовісного використання боржником судових процедур неплатоспроможності, зокрема передбачає:

- відмову у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність у разі, якщо боржника притягнуто до адміністративної або кримінальної відповідальності за неправомірні дії, пов'язані з неплатоспроможністю чи визнано банкрутом протягом попередніх п'яти років (пункти 3, 4 ч. 4 ст. 119 КУЗПБ), а також заборону відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи-боржника протягом року з дня закриття такого провадження стосовно того ж боржника з підстав, передбачених ч. 7 ст. 123 КУЗПБ;

- закриття провадження у справі про неплатоспроможність у випадку ненадання боржником повної і достовірної інформації про власне майно, доходи і витрати та членів його сім'ї; приховування боржником власних активів через їх передачу членам сім'ї; якщо боржника притягнуто до адміністративної чи кримінальної відповідальності за неправомірні дії, пов'язані з неплатоспроможністю (пункти 1-3 ч. 7 ст. 123 КУЗПБ);

- відмову у затвердженні плану реструктуризації боргів боржника у справі про неплатоспроможність, якщо порушено порядок розроблення та погодження цього плану; умови реструктуризації боргів суперечать законодавству; боржник не погасив борги, що підлягають обов'язковій сплаті згідно з ч. 3 ст. 125 КУЗПБ або боржник вчиняє дії, спрямовані на перешкоджання проведенню стосовно нього процедур, передбачених цим Кодексом (пункти 1, 2, 5, 6 ч. 8 ст. 126 КУЗПБ);

- дискрецію господарського суду у вирішенні питання щодо можливості подальшого руху справи про неплатоспроможність, якщо протягом трьох місяців з дня введення процедури реструктуризації боргів боржника мета цієї процедури не досягнута (ч. 11 ст. 126 КУЗПБ).

Системне тлумачення цих приписів свідчить, що за їх змістом законодавець закріпив у спеціальних нормах КУЗПБ принцип добросовісної поведінки боржника - фізичної особи, за яким право на звільнення від боргів та відновлення платоспроможності у судових процедурах неплатоспроможності фізичної особи набуває лише добросовісний боржник, який не за своїм неправомірним умислом потрапив у стан неплатоспроможності, сумлінно виконує обов'язки боржника та не приховує обставин, що можуть вплинути на розгляд справи чи задоволення кредиторських вимог, при цьому демонструє дієве прагнення до компромісу з кредиторами щодо умов реструктуризації боргів та в межах об'єктивних можливостей вживає заходів до задоволення їх вимог [5]. Саме такий боржник реалізує право ініціювати провадження у справі про власну неплатоспроможність не на шкоду кредиторам, а для досягнення легітимної мети цього провадження - соціальної реабілітації добросовісного боржника за спеціальною судовою процедурою шляхом реструктуризації заборгованості та/або звільнення від боргів задля відновлення його платоспроможності.

Згідно з положеннями КУЗПБ судова процедура реструктуризації боргів боржника вводиться одночасно з відкриттям провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи та має строковий характер. Так, в ухвалі про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника господарський суд зазначає, зокрема, про: введення процедури реструктуризації боргів боржника; строк підготовки та подання до господарського суду плану реструктуризації боргів боржника, який не може перевищувати трьох місяців з дня проведення підготовчого засідання суду (ч. 5 ст. 119 КУЗПБ) [1]. Загальні вимоги щодо плану реструктуризації боргів боржника встановлено у ст. 124 КУЗПБ, виконання їх є необхідним при розробленні проекту плану реструктуризації, адже це дасть можливість зборам кредиторів оцінити перспективу відновлення платоспроможності боржника та дасть можливість прийняти рішення про його схвалення та подання на затвердження господарському суду або відхилення і прийняття рішення про перехід до процедури погашення боргів. Зокрема, згідно з ч. 2 ст. 124 КУЗПБ у плані реструктуризації боргів боржника зазначаються: 1) обставини, які спричинили неплатоспроможність боржника; 2) інформація про визнані судом вимоги кредиторів із зазначенням їх розміру та черговості задоволення; 3) інформація про майновий стан боржника за результатами проведених заходів з виявлення та складання опису майна боржника (проведення інвентаризації); 4) інформація про всі доходи боржника, у тому числі доходи, які боржник розраховує отримати протягом процедури реструктуризації боргів; 5) розмір суми, яка щомісяця буде виділятися для погашення вимог кредиторів; 6) вимоги кредиторів до боржника, які будуть прощені (списані) у разі виконання плану реструктуризації боргів; 7) розмір суми, яка щомісяця залишатиметься боржнику на задоволення побутових потреб, у розмірі не менше одного прожиткового мінімуму на боржника та на кожен особу, яка перебуває на його утриманні; 8) розмір суми, яка щомісяця виділятиметься для погашення наявних у боржника обов'язкових періодичних зобов'язань (виплата аліментів тощо) [1].

План реструктуризації боргів боржника може містити положення про: 1) реалізацію в процедурі реструктуризації боргів частини майна боржника, у тому числі того, що є предметом забезпечення, черговість, строки реалізації такого майна та кошти, які планується отримати від його реалізації; 2) зміну способу та порядку виконання зобов'язань, у тому числі розміру та строків погашення боргів; 3) відстрочення чи розстрочення або прощення (списання) боргів чи їх частини; 4) виконання зобов'язань боржника третіми особами, зокрема шляхом укладення договору поруки, гарантії та інших правочинів згідно з цивільним законодавством; 5) інші заходи, спрямовані на покращення майнового стану боржника та задоволення вимог кредиторів (перекваліфікація, працевлаштування тощо) (ч. 3 ст. 124 КУЗПБ). Розгляд проекту плану реструктуризації боргів боржника та прийняття рішення про схвалення плану реструктуризації боргів боржника або про звернення з клопотанням до господарського суду про перехід до процедури погашення боргів боржника або про закриття провадження у справі про неплатоспроможність віднесено до основних завдань зборів кредиторів у процедурі реструктуризації боргів боржника. Проведення зборів кредиторів та голосування на них здійснюються в порядку, визначеному цим Кодексом для юридичних осіб (ч. 2, 3 ст. 123 КУЗПБ) [1].

Частиною 1 ст. 130 КУЗПБ передбачено, що господарський суд ухвалює постанову про визнання боржника банкрутом і введення процедури погашення боргів боржника у разі, якщо протягом 120 днів з дня відкриття провадження у справі про неплатоспроможність зборами кредиторів не прийнято рішення про схвалення плану реструктуризації боргів боржника або прийнято рішення про перехід до процедури погашення боргів боржника.

Суд, через призму судового контролю, повинен за своїм внутрішнім переконанням оцінити за наявними у матеріалах справи доказами причини неподання погодженого боржником і схваленого кредитором плану реструктуризації боргів, які можуть полягати за одних обставин у діях/бездіяльності кредиторів, за інших обставин – у діях/бездіяльності боржника, при цьому враховуючи добросовісність поведінки учасників провадження у справі про неплатоспроможність [6].

У розвиток цієї правової позиції Верховний Суд у постанові від 26.05.2022 у справі № 903/806/20 наголосив, що добросовісність боржника – фізичної особи є визначальним критерієм для оцінки обставин і підстав, якими КУзПБ зумовлює вирішення судом питання щодо подальшого руху справи, зокрема закриття провадження про неплатоспроможність фізичної особи у випадках, передбачених ст.ст. 123, 126, 128 КУзПБ. Тому обставини, що свідчать про недобросовісну поведінку боржника у сукупності з іншими обставинами справи підлягають врахуванню господарським судом як підстави для ухвалення рішення про закриття провадження у справі, замість переходу до процедури погашення боргів боржника. Такими обставинами можуть бути, серед іншого, ненадання боржником обґрунтованих пояснень стосовно обставин неплатоспроможності (руху активів, витрачання отриманих від кредиторів коштів тощо); зазначення у декларації працездатного боржника відомостей про доходи, що значно менші за відповідний середній показник у регіоні та за відповідною спеціальністю; посилення у декларації про майновий стан на ненадання інформації членом сім'ї боржника за умови, що така інформація є необхідною для з'ясування суттєвих для справи обставин, або у інший спосіб ухилення боржника від конструктивної співпраці з кредиторами, керуючим реструктуризацією чи від відкритої взаємодії з судом, економічна необґрунтованість та/або очевидна невиконуваність плану реструктуризації, яка може призвести до явного порушення прав кредиторів щодо отримання боргу в розумні строки. Також Верховний Суд у зазначеній постанові зауважив, що приписи ч. 11 ст. 126 та ч. 1 ст. 130 КУзПБ у їх системному зв'язку є послідовністю процесуальних засобів, де дискреція господарського суду у вирішенні питання про перехід до наступної судової процедури чи закриття провадження у справі є основним процесуальним інструментом, що застосовується крізь призму судового контролю та відповідно до мети провадження про неплатоспроможність фізичної особи, а ч. 1 ст. 130 КУзПБ формалізує початок судової процедури погашення боргів боржника та є спеціальною процесуальною гарантією для добросовісного боржника у разі зволікання зборів кредиторів із прийняттям рішення щодо плану реструктуризації його боргів [2].

Висновки. На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що реструктуризація боргів фізичної особи – це оптимальний шлях закінчення справи про банкрутство як для самої фізичної особи, так і для її кредиторів, оскільки відбувається відновлення її платоспроможності та погашення боргів. Треба підкреслити, що процедура реструктуризації боргів фізичної особи буде реалізована за умови, якщо боржник виконуватиме план реструктуризації вчасно та в повному обсязі. З аналізу судової практики та законодавства, в тому числі європейських країн пропонується впровадження позасудової реструктуризації боргів фізичної особи, а саме затвердження плану реструктуризації на підставі мирової угоди між фізичною особою і кредиторами.

Загальний відступ від надмірної формальності і обтяжливих процедур у реструктуризації боргів фізичних осіб в Україні може сприяти покращенню ефективності цього процесу і захисту інтересів всіх сторін. Таке впровадження допоможе покращити ефективність та доступність процедури реструктуризації боргів фізичних осіб в Україні, сприяючи вирішенню фінансових труднощів громадян та забезпечуючи стабільність фінансової системи країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
2. Постанова Верховного Суду від 26.05.2022 у справі № 903/806/20 *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105458809>.
3. Постанова Верховного Суду у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 22.09.2021 у справі № 910/6639/20. *Liga*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C020199>.
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.

5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 15.02.2024 по справі 904/7413/21. *Opendatabot*. URL: <https://opendatabot.ua/court/117073992-d97cbce045f37298e34fbd57c589702a>.
6. Постанова Верховного Суду від 25.08.2021 у справі № 925/473/20. *ipLex*. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=99243386&red=100003bf05a28315a0bb9d0fe6c75dc54038aa&d=5>.